

еркендеген экономикасын құрып, халқының әл-ауқатын көтеруді бар-жоғы 15 жылдың ішінде, яғни аз уақытта жүзеге асырды.

Н.Ә. Назарбаев 2006 жылдың 11 қаңтарында Қазақстан Республикасының Президенті тағына отыру сәтіндегі салтанатты жиында Қазақстанды әлімдегі аса дамыған, бәсекелестікке қабілетті 50 елдің қатарына қосу мақсаты бар екенін айтқан еді. Бұл үшін экономика, саясат, әлеуметтік, мәдениет саласында әрбір қазақстандық жасампаз еңбектің үлгісін көрсетіп, қажырлылық танытуы тиіс. Мұнда табыс тек шынайы факті ықпалында ғана жүзеге аса қоймады. Ең бастысы, халықтың барлық тобының арасында тәлім-тәрбиелік жұмысты мақсатты жүргізудің барысында іс оңға басады. Күнделікті өмірде аса мән бере қоймайтын жайттар, елдің, халықтың қол жеткен табысы әрбір адамның назарына ұсынылуы керек[3].

Әдебиет

1 Қазақстан Республикасында Дене шынықтыру және спортты дамытудың 2007-2011жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы. //Астана, 2006 ж. 29 желтоқсан №231 Жарлығы.

2 Кульназаров А.К. Формирование здорового образа жизни подрастающего поколения и молодежи средствами физической культурой// Президентские тесты: формирование здорового образа жизни средствами физической культуры и спорта: Сборник научных статей // Комитет туризма и спорта РК, КазГАСТ, 1999.- С. 3-8.

3 Назарбаевтың Н.Ә. Президент болып сайланудағы салтанатта сөйлеген сөзі (Егемен Қазақстан 11 қаңтар, 2006 ж).

UDK 793.4

TOGYZKUMALAK – METHODOICAL FAKTOR OF REVIVAL OF NATIONAL MIND

Turgenbayeva A.Sh. PhD, Almaty
Baizakova N.O. Senior lecturer, Almaty
Al - Farabi Kazakh National University

The main indicator of our national value is national consciousness. As our Republic is independent now, there is renewal of ancient culture, as well as rich layers, which includes in its composition, national traditions improves in the art and literature, which also includes national games. It was used by centuries as an instrument of education of rising generation, and it is cultural property.

Our value that did not disappear from old times and attained today, and now develops swiftly, our national game – togyzkumalak ("nine pebbles"). This is home-bred heritage of our people, that emits roots in a depth. This type of sport - is an art of the logical and spiritual thinking that can be compared to the best standards of world culture. Togyzkumalak game is public work and type of intercommunication of historical origin. We were able to organize world championship on our national game togyzkumalak, only after nineteen years of independence. Togyzkumalak game can be the instrument of rest, mutual cognition, physical and common social education and sport.

When the USSR collapsed and the country took power in their hands, it was necessary to do a great job for the development of the spiritual heritage, which in Soviet times did not find their place and unilaterally maligned, and to analyse national relicts that was humbled by others. There was a necessity to look with a new view to togyzkumalak, which in the thirtieth years of XX century called "game of rich" and pursued, in fiftieth years again found a place in public life, in the eightieth years official championships were both conducted or not conducted. Unfortunately, in our country, with just under construction economy, there was no effort and money for the development of national games, and our intellectual game suffered a crisis. In 2004, Alikhan Baimenov was elected as head of this public organization.

Current rules of togyzkumalak game is the best rules that fixed in 1948 by minds and knowledge of sons of people like M. Auezov and Q. Quanyshbayev, even if the rules got through years of

change, handed down orally from generation to generation, and were made on the basis of high spiritual qualities of his time. In today's language, it is - classic. In ending of XX of century and at the beginning of XXI century there were those who wanted to make a change, and may be in the future. But we can not analyse even current rules. Togyzkumalak is another thing. It is harder than chess and harder than checkers.

Togyzkumalak is played on a board between two people. The board consists 2 kazan(store), 18 otau(holes), 162 balls(pebbles). At the beginning of game each gamer has 1 kazan, 81 balls which distributed in 9 holes. Player who makes first move, is called beginner(bastaushy), player who makes countermove is called subsequent (kostaushy). Sometimes we use expressions like, white side – bastaushy, black side – kostaushy. Who will go first turns consequence of the draw or the agreement of opponents: [2]

1. To make move, on his turn, a player takes all the balls of one of his holes and distribute them anticlockwise, one by one, into the following holes. If last ball falls into opponent's hole, which has odd numbers of balls, and make it even (2,4,6,10,12), we will win this hole, and all balls there will be placed to our kazan. If last ball falls into opponent's hole, which has even (except 3) numbers of balls or falls into our hole, the ball will not be won.

2. If the move began from a hole, which contained only one ball, this ball is put into the next hole, and previous hole will be empty.

3. On making move, it is impossible to not to place ball or place 2-3 balls separately. In togyzkumalak game withal balls, it is also possible to win opponent's hole. It is called tuzdyk ("sacred house" in Kazakh; which means "salt").

4. To make move to own tuzdyk, the last ball falls into a hole of the opponent where only 2 balls, which then has three balls, the hole is marked as a tuzdik and will be your property till the end of game. Now, after every move, any single ball which falls into tuzdyk, will be placed into your kazan. Hole, from where gained tuzdyk, will be marked.

5. A player may only create one tuzdik in each game, and it is impossible to gain tuzdyk from №9 hole.

6. A tuzdik cannot be made if it is symmetrical to the opponent's one

At the ending of game the balls in hole of each player will be decrease. Also, with every won ball or gained ball from tuzdyk opponent's number of move will be decrease. Therefore, it might be situations, when opponent has no moves. Situation, when one of players exhausted all balls, and has no ways to continue game, is called atsyrau (left without a horse).

Opponent of player, who had atsyray, in this case, makes one more move and puts all balls in own kazan.

In case "atsyrau", If after extra move, balls still placed into opponent's hole, player must to make moves as many as necessary. In case, player collected 82 balls, he must play till the end for correct result. [2]

Direction of motion in this game is related to bases of traditional worldview. For example, Q.Saparbekov said: "When Kazakhs sat on the horse, they wore the left foot in the stirrup, and threw right foot into the right side of the saddle. In other words, keep the right side of the path. Similarly, toguzkumalak players puts their balls in holes that located on the right side ". Since Kazakhstan gained independence, the game evolves every year. There is a huge impact of togyzkumalak federation on this. Nowadays, due to this federation, a lot of toguzkumalak sections opened in different regions of country, and competitions take place often.

Now, not only Kazakhs, but also foreigners are interested in a togyzkumalak. Due to a world cup, popularity of togyzkumalak grew both in other countries and in the internet. On the testimony of the site, rating and number of players, from November 2010 togyzkumalak is on the first place among 103 intellectual games. Nowadays, on a web-site, already played over 1 million games. Due to popularity in the internet, there is numerous demand from different countries on togyzkumalak boards and tutorials. Colleagues from Turkey themselves want to make the board to not have to transport from Kazakhstan. Portugal, Czech Republic, Spain held the national championship among schoolchildren. Since in Portugal there is no board, they compete with the computer. Switzerland,

Antigua - Barbuda, England and other countries asking for books and raise the question of the joint publication of books. Development of the game depends on the sane people of the nation. Improvement of the game is not problem of an individual community or committee of sport only. As a national heritage, to support it, duty of every person who has Kazakh blood.

Kazakhs own intellectual game – togyzkumalak lately is growing rapidly. Nowadays, a lot of countries in whole world agitates togyzkumalak very well. Also, it was created International community of togyzkumalak. If at the beginning, was only 7 members of community, nowadays their number is 16. Due to intellectual Olympics past in Europe, it was opportunity to hold World Cup. Even if passed 19 years, we held the first World Cup in the history of mancala games. It is great achievement. When you consider that many countries gained independence early, but so far not had a World Cup for national games, Kazakhstan was the first country which overcame this barrier among the Turkic and Arabic people.

As N.A. Nazarbayev said: “Future of the people in the hands of the younger generation, and the fate of the young generation in the hands of teachers”, every teacher must improve their knowledge continuously. A well-educated, comprehensively developed generation is wealth of nation. [1]

Our ancestors taught the children to love and honor the traditions of their homeland. This spiritual message reached to our days. In anticipation of the new ages, becoming of Kazakhstan the country of patriots in a threshold of the twentieth birthday, an example to others, pride to us.

Any national sport game of Kazakhs, that is passed from a generation in a generation targeted at becoming of the children brave, clever and witty. It is clear that the first-ever creators of game put exactly this aim. Togyzkumalak is one such game which was called “mathematics of shepherds”, “mathematics of cattlemen” from old times. Along with the Kazakhs, play togyzkumalak, nations like Kyrgyz, Karakalpak, Altai nations. All the nations who play togyzkumalak says: “Our Turkic people pay much attention to the education of the children, it can be seen only in one game togyzkumalak”. [2]

As President of our Republic Nursultan Abishuly said : ” We must protect our national culture and traditions with their grandeur and diversity, we must collect our cultural well-being even though parts”. It is our main duty to bring to descendants without part of our cultural values, our national game togyzkumalak, which we have received from our ancestors. [1]

Here it is, our value that did not disappear from old times and attained today, and now develops swiftly, our national game – togyzkumalak.. This is heritage of our people, which has taken root deep. This type of sport – Kazakh nation’s ancient spiritual art of logical thinking, that can match with best examples of world culture.

References

1. Назарбаев Н.А. «Стратегия развития РК до 2030» -Алматы, 1997.
2. Молдахметова А.Ш., Байзакова Н.О., Молдахметова Р.Ш. «Методика обучения основам тогызкумалак». Учебно – методическое пособие. Алматы: «Қазақ университеті», 2013-68с.

ОӘЖ: 614.2

ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ ОРТАСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ЖОО-ДА ҚАЛЫПТАСУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Турманова Ф.С.

М. Оспанов атындағы Батыс Қазақстан мемлекеттік медицина университеті,
Ақтөбе қ., Қазақстан Республикасы

Аннотация. Бұл жұмыста жоғары мектептің болашақ педагогтерінің дене тәрбиесі мен спорт саласы бойынша нақты білімі, осы қызметке оң көзқарасы, қажетті дене даярлығы және тәжірибелік машықтары мен дағдыларын, денсаулық сақтау қызметіне даярлығын қалыптастыру туралы зерттеу жасалған. Қозғалыс тапшылығы студенттердің басым көпшілігі белсенді қозғалыссыз өткізетін сабақтар арасындағы үзілістермен де толықпайтындығы жөніндегі мәселе толғандырады.

69.Святкин В.В., Мухтаров С.М. Концентуальные основы организации спортивно-массовой работы в высшем учебном заведении.....	210
70. Степанова Л.М. Техническая подготовка студентов института физической культуры и спорта различных специализаций на занятиях плаванием.....	211
71.Тажигалиев А.Т., Қосмұратов А.Қ. Жоғары оқу орнындағы болашақ дене тәрбиесі мамандарын кәсіби қызметін даярлаудың ғылыми-теориялық негіздері.....	215
72.Тулегенов Е.К., Утепбергенов А.Я., Есмагамбетов М.К. Организационно-содержательное обеспечение деятельности кафедр физического воспитания вузов республики Казахстан на современном этапе.....	217
73.Трумбетов М.А., Досмагамбетов С.С. Оқушы жастарды спорттық білім негізінде ұлтаралық достық қарым-қатынасқа тәрбиелеу.....	221
74.Turgenbayeva A.Sh. PhD, Baizakova N.O. Togyzkumalak - methodical faktor of revival of national mind.....	225
75. Турманова Ф.С. Денсаулық сақтау ортасы және оның ЖОО–да қалыптасу ерекшеліктері.....	227
76. Туякбаева М.Ш., Тастанов А.Ж., Абишев А.Р., Өсербай Н. Педагогика мамандығында оқитын студенттердің дене тәрбиесін қалыптастыру.....	231
77.Уахитов Р.У., Жалтаев Н.Р. Орта мектептерде сабақтан тыс өткізілетін қазақ ұлттық ойындарының орны.....	233
78. Утебалиева Г.М., Тулеуова Б.Б. 10-14 жастағы балалардың қимыл-қозғалыс дайындығы мен денесінің даму ерекшеліктері.....	236
79.Федорченко Л.И., Кунакбаева Е.С. Проблемы формирования мотивации к занятиям физической культурой и спортом у девушек 1-2 курсов в Западно-Казахстанском аграрно-техническом университете им. Жангир-хана.....	240
80.Чимбергенова Г., Муздыбаев Б. Дене шынықтыру және спорт мамандығы студенттерінің мәдени құзырлығы.....	244
81.Чудиновских А.В., Габидуллина Д.А. Определение эффективности оздоровительной физической культуры у студентов с использованием данных о структуре ответственности.....	249

II секция

ДЕНЕ МӘДЕНИЕТІ ЖӘНЕ СПОРТТАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЖӘНЕ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ИННОВАЦИОННЫЕ И ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЕ И СПОРТЕ

82.Адамбеков М.И, Абдрешева А.А., Касымбекова З.А. Психология спорта в педагогической деятельности специалистов работающих в сфере спорта.....	253
83.Абдрешева А.А., Битуова А.О. Спортта көздеген мақсатқа жетуде психологиялық визуализация әдісін пайдалану.....	262
84.Акимов С.А., Анохина Е.А. Инновационно-компьютерные и педагогические технологии в сфере физической культуры и спорта.....	265
85.Амренова А.Қ. Дене шынықтыру және спорт саласындағы бақылау және қадағалаудың заңдылықты қамтамасыз етудің сипаттамасы.....	268
86.Андрущишин И.Ф., Дошыбеков А.Б. Основы становления и развития рекламы физической культуры и спорта в Казахстане.....	271
87.Грабилина О.С. Инновационные и информационные технологии в физической культуре и спорте..	276
88.Дорошенко Н.Н. Внедрение информационно-коммуникационных технологий на уроках физической культуры через использование электронных презентаций и компьютерных тестов.....	278
89.Ерғалиева Г.А., Ерназаров Т.П. Дене тәрбиесі сабағында инновациялық оқыту технологияларын қолдану ерекшеліктері.....	282
90.Есіркепов Ж.М., Қуатбеков Ш.Н., Әділбек М.Қ. Инновациялық сауықтыру технологияларын салауатты өмір салтын қалыптастыру құралы ретінде қолдану.....	286
91.Карузин К.А., Бойцов В.И., Габбазова А.Я., Левушкин С.П. Оценка динамики психофизиологических показателей спортсменов при использовании индивидуального витаминно-минерального комплекс «ООО АКАФАРМ».....	291
92.Князев А.И., Чудиновских А.В. Спортивное самообразование родителей в школе фигурного катания	293
93.Коршикова Е.Н. Использование интерактивных методов обучения на уроках физической культуры.....	295
94.Молчкова Н.Ю., Морозов А.А., Белус А.А. Инновационные, информационные и коммуникационные технологии в медико-биологическом обеспечении спортсменов и их внедрение....	298
95.Морозов А.А., Белус А.А., Молчкова Н.Ю. Видеолекция как инновационная форма преподавания в ВУЗЕ.....	302

Қазақстан Республикасы Білім және Ғылым Министрлігі
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті
Дене мәдениеті және спорт Ұлттық ғылыми-практикалық орталығы
Ақтөбе облыстық дене мәдениеті және спорт басқармасы

Министерство Образования и науки Республики Казахстан
Актюбинский региональный государственный университет имени К.Жубанова
Национальный научно-практический центр физической культуры и спорта
Актюбинское Областное управление физической культуры и спорта

**«Дене мәдениеті және спортты дамытудың заманауи мәселелері»
IV–ші Халықаралық ғылыми-практикалық конференция
МАТЕРИАЛДАРЫ**
(Ақтөбе, 17-18 сәуір, 2015 жыл)

МАТЕРИАЛЫ
**IV –ой Международной научно-практической конференции
«Современные проблемы развития физической культуры и спорта»
(Ақтөбе, 17-18 апреля, 2015 год)**

**«The Modern Problems of Physical Training and Sport»
of the IV th International Scientific -Practical Conference
MATERIALS**
(Aktobe, the 17-18 of April, 2015)

Ақтөбе – 2015

УДК 796
ББК 75.4
Д 31

Д 31 *«Дене мәдениеті және спортты дамытудың заманауи мәселелері»*
Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдарының жинағы. Ақтөбе,
Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университетінің баспа орталығы,
2015 ж. - 485 б.

Сборник материалов международной научно-практической конференции
«Современные проблемы развития физической культуры и спорта». Актөбе:
Издательский центр Актюбинского государственного регионального университета
им. К. Жубанова. 2015 г. - 485 стр.

ISBN 978-9965-20-604-7

Жалпы редакцияны басқарған: Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік
университетінің ректоры, ф.м.ғ.д, академик К.К. Кенжебаев

Ұлттық ғылыми-практикалық дене тәрбиесі орталығының бас директоры, п.ғ.д.,
профессор Кошаев М.Н.

Редакция алқасы: ф.ғ.д., профессор Кусанова Б.Х., п.ғ.д., профессор
Ботағариев Т.А., п.ғ.к. Кубиева С.С., п.ғ.к., доцент Жазыкова М., м.ғ.к., доцент
Шумбалова С.Т., п.ғ.к. Мухтаров С.М.

Бұл жинаққа «Дене мәдениеті және спортты дамытудың заманауи мәселелері»
атты халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының материалдары
енгізілген. Жарияланылған материалдарды ЖОО-да, жалпыға бірдей білім беретін
мектептерде жұмыс жасайтын мұғалімдер мен жас ғалымдардың ғылыми-зерттеу
және практикалық жұмыстарында қолдануға болады, сонымен қатар докторанттар,
магистранттар және студенттердің қызығушылығын тудырады.

В сборнике представлены материалы международной научно – практической
конференции «Современные проблемы развития физической культуры и спорта».
Опубликованные материалы могут быть использованы в научно – исследовательской
и практической деятельности молодых ученых, работающих в области высшего
образования, учителей общеобразовательных школ, а также представляют интерес
для докторантов, магистрантов, и студентов.

УДК 796
ББК 75.4

ISBN 978-9965-20-604-7

© Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе
өңірлік мемлекеттік университеті, 2015